

*Кісельова А. А.,**кандидат філологічних наук, доцент,**доцент кафедри прикладної лінгвістики**Національного університету "Одеська юридична академія"*

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ОПАНУВАННЯ АКАДЕМІЧНОГО ПИСЬМА ЗДОБУВАЧАМИ ОСВІТИ НЕФІЛОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Анотація. У статті розглянуто актуальну проблему формування навичок академічного письма у здобувачів вищої освіти, зокрема представників нефілологічних спеціальностей. Зазначається, що в українських закладах вищої освіти впроваджено курси, спрямовані на розвиток навичок академічного письма та доброчесності, однак студенти стикаються зі значними труднощами у засвоєнні матеріалу. Основні проблеми полягають у невмінні структурувати текст, правильно використовувати наукові джерела, дотримуватися стилістичних норм та академічної доброчесності.

У статті класифіковано основні лінгвістичні труднощі, зокрема лексичні, морфологічні, синтаксичні, стилістичні, орфографічні та пунктуаційні помилки. Окрему увагу приділено проблемі академічної доброчесності, зокрема явищу плагіату, причинами якого є недостатнє розуміння принципів цитування та посилання на джерела. Автор наголошує, що виправлення цих проблем потребує змін у підходах до навчання, зокрема переходу від традиційного текстового методу до інтегративного підходу, який враховує недостатній рівень підготовки здобувачів до роботи з великими масивами наукових текстів.

Запропоновано комплексний підхід до покращення навичок академічного письма у нефілологів, що включає аналіз типових помилок, роз'яснення норм і правил академічного стилю, формування навичок аналізу та критичного мислення. Автор підкреслює необхідність розробки освітньо-професійних програм та методичних матеріалів, що враховують специфіку нефілологічних спеціальностей та сприяють розвитку академічної грамотності студентів.

Отримані результати мають практичне значення для вдосконалення програм навчання академічного письма та підвищення рівня академічної культури у немовних закладах вищої освіти.

Ключові слова: академічне письмо, академічна доброчесність, нефілологічні спеціальності, лінгвістичні помилки, плагіат, комунікативна компетентність.

Постановка проблеми. Наприкінці минулого десятиліття в навчальних планах ЗВО України з'явилась низка предметів, що мали дещо різні назви, наприклад «Основи академічного письма», «Академічне письмо», «Українська мова за професійним спрямуванням та основи академічної доброчесності», а також, за даними Т.Я. Конівської, М.І. Кусій, – «Академічна доброчесність», «Культура наукової мови та комунікації», «Академічна доброчесність та професійна етика», «Академічна культура», «Основи академічної доброчесності», «Академічна доброчесність» [1, 2], однак спільну основну мету – навчити здобувачів освіти формулювати ідеї, аргументувати позицію, дотримуючись логіки та наукових стандартів, що є ключовим для успішного навчання та професійного розвитку. Багато

здобувачів зіштовхуються зі значними труднощами у процесі засвоєння правил академічного письма, маючи проблеми з побудовою чіткої структури тексту, правильним використанням наукових джерел, а також дотриманням стилістичних норм. Великим викликом для багатьох також є засвоєння та застосування правил наукової та професійної етики, що, за статтею 42 Закону України "Про освіту" [3], є складовою поняття «академічна доброчесність». Базуючись на власному досвіді роботи зі здобувачами різних спеціальностей, маємо наголосити на особливих складнощах в цій галузі саме для представників нефілологічних спеціальностей, освітні програми підготовки яких, як правило, не передбачають курсів, що направлені на ґрунтовне опанування навичок роботи із письмовими текстами. Наведене підкреслює, на нашу думку, **актуальність** запропонованої наукової розвідки.

Серед великої кількості сучасних **досліджень** існує ціла низка посібників, практикумів та методичних вказівок, присвячених академічному письму (Завальська Л.В., Зінченко В.М., Ревуцька С.К., Кісельова А.А., Колоїз Ж.В., Мамич М.В., Мартинюк О.М., Шевченко-Бітенська О.В., Шліхта І., Шліхта Н.), наукових робіт, об'єктом яких є особливості викладання цього предмету англійською мовою (Бабенко Т., Болдирева А.С., Воскобойник В., Зуєнко М., Раєвська І.В., Тимінська І., Bailey S., Murray R.) чи розвідок, присвячених власному досвіду роботи з вказаним освітнім компонентом (Глушук С.В., Ленда Л.І., Рубчак О.Б., Серебрянська І.М., Харченко І.), що роблять акцент на тому чи іншому аспекті підготовки. Однак, хоча певні автори й наголошують на особливостях роботи зі здобувачами-не філологами (Микитенко Н., Кіш Н., Стойка О., Харченко І.), ґрунтовного дослідження цього **актуального** питання на базі української мови ми не знайшли, що зумовлює новизну нашого дослідження.

Варто зауважити, що формування академічної грамотності залишається слабкою ланкою у розвитку комунікативної компетентності в немовних закладах вищої освіти. Здобувачі освіти стикаються з труднощами у написанні академічних текстів не тільки через когнітивні проблеми (невміння організувати та структурувати текст відповідно до норм і вимог чи аналізувати текст та виокремити в ньому ключову інформацію), а через суто лінгвістичні труднощі, пов'язані з недостатнім умінням використовувати лексичні, граматичні та синтаксичні засоби чи невмінням підбирати лексичні одиниці відповідно до жанру й контексту створюваного тексту [4]. З огляду на це **метою** нашої статті є комплексний розгляд чинників, що мають вплив на опанування здобувачами нефілологічних спеціальностей навичок академічного письма. Для досягнення мети необхідно виконати такі **завдання**:

1. Розглянути та класифікувати власне лінгвістичні аспекти, що найчастіше викликають проблеми при написанні навчально-кваліфікаційних робіт;

2. Проаналізувати основні причини недотримання правил академічної доброчесності;

3. Запропонувати зміну підходу до академічного мовлення у навчання не філологів.

Виклад основного матеріалу. Академічне письмо характеризується суворими вимогами до структури, змісту та мови, які сприяють чіткому вираженню ідей і забезпечують наукову комунікацію. Однак у процесі створення академічних текстів нерідко трапляються лінгвістичні помилки, які можуть суттєво вплинути на якість роботи. У авторів, що не є фахівцями філологічного спрямування, такі помилки є результатом недостатньої мовної компетенції, яка зумовлена незнанням тих чи інших мовних норм. Відповідно, типи помилок можна класифікувати за аналогією до загальноприйнятої класифікації мовних норм [5], зокрема тих з них, що стосуються писемної мови, тобто:

- лексичних (розрізнення значень і семантичних відтінків, закономірності лексичної сполучуваності),
- словотвірних (регулюють вибір морфем, їх розташування і сполучення у складі слова),
- морфологічних (регулюють вибір варіантів морфологічної форми слова і варіантів її поєднання з іншими словами),
- синтаксичних (регулюють вибір варіантів побудови словосполучень і речень),
- стилістичних (доцільність використання мовно-виражальних засобів у конкретному лексичному оточенні, відповідній ситуації спілкування),
- орфографічних (написання слів) та
- пунктуаційних норми (вживання розділових знаків) [там само].

Хоча виправлення орфографічного аспекту є зараз менш актуальним через допомогу технічних засобів, якими послуговуються всі користувачі ПК, помилки на всіх інших рівнях є постійною проблемою навчально-кваліфікаційних робіт.

Одним із найбільш поширених недоліків, що впливають на якість наукових текстів, є *лексичні помилки*. Вони виникають у результаті неправильного вживання слів чи їхньої невідповідності контексту. В академічному письмі лексичні помилки як правило викликані:

- використанням розмовної або емоційно забарвленої лексики, що суперечить формальності й нейтральності академічного стилю («найкращий» замість «найбільш ефективний»);
- неправильним поєднанням слів, яке не відповідає нормі (наприклад, використання «висновки витікають» замість «висновки випливають»);
- надмірністю у використанні лексичних засобів, коли інформація повторюється або є зайвою (на кшталт «вільна вакансія»);
- неправильним перекладом або калькуванням, викликаним впливом рідної мови автора чи мови джерел дослідження (не «прийняти рішення», а не «зробити рішення» під впливом англійського «make a decision»);
- використанням слів, які не можна однозначно інтерпретувати, що ускладнює сприйняття тексту (наприклад, «підвищити» чи «активізувати»).

Частотними у наукових текстах є також *граматичні* помилки, які включають неправильний словотвір (морфоло-

гічна норма), помилкове утворення форм слова та неправильну побудову словосполучень та речень (синтаксична норма), що можуть не лише ускладнювати розуміння змісту, але й знижувати довіру до автора та його досліджень. Серед найбільш розповсюджених варто назвати:

- неправильний словотвір, зокрема через помилки у доборі префіксів чи суфіксів (на кшталт «задовольнити» замість «задовольнити»);
 - помилки узгодження, зокрема узгодження підмета і присудка за числом і родом («більша частина учасників зацікавились» замість («більша частина учасників зацікавилась»);
 - неправильне вживання відмінків, особливо при використанні рідковживаних форм слів або складних синтаксичних конструкцій («дві десятих» замість «дві десяті»);
 - порушення синтаксичної структури речення, коли порядок слів ускладнює розуміння речення чи створює двозначність («Зміна структури матеріалу спричинила збільшення температури.» замість «Збільшення температури спричинило зміну структури матеріалу.»);
 - використання просторічних чи нелітературних форм, що може подекуди бути допущено в усному, але не письмовому академічному мовленні (найчастіше йдеться про неправильне вживання дієслівних форм), наприклад «вважається» замість «вважають»;
 - вживання канцеляризмів та надлишкових конструкцій, що лише ускладнюють текст, але не мають жодного семантичного навантаження («З метою аналізу було проведено дослідження щодо вивчення факторів впливу.» замість «Для аналізу проведено дослідження факторів впливу.»);
 - порушення зв'язку між частинами складного речення, що викликають можливість подвійного причитання («Розроблено нову методику, що дозволяє отримати більш точні результати, що раніше було неможливо здійснити.» замість «Розроблено нову методику, яка дозволяє отримати точніші результати, чого раніше не вдавалося досягти.»);
 - надмірне використання вставних слів, яке часто викликано бажанням автора збільшити обсяг тексту, не зважаючи на його якість («Слід зазначити, що таким чином, відповідно, можна зробити висновок про те, що результати є важливими.» замість «Отже, результати є важливими.»);
 - невинуватне використання займенників, які у науковому стилі вживаються достатньо обмежено, через недостатність навичок висловлювання («У дослідженні розглянуто методи аналізу, які є ефективними для цієї сфери, що робить їх корисними.» замість «У дослідженні розглянуто ефективні методи аналізу для цієї сфери.»).
- Хоча поняття *стилістичних* помилок частково перетинається із вже наведеними вище, серед інших варто визначити і такі:
- вживання лексики, характерної для розмовного чи художнього стилів («Науковці довго ламали голову над цією проблемою» замість «Науковці тривалий час досліджували цю проблему.»);
 - використання особових займенників першої особи, що є нехарактерним для українськомовного наукового дискурсу («Я вважаю, що цей метод найефективніший.» та «Ми дослідили вплив температури на реакцію.» замість «Зроблено висновок про ефективність цього методу.» та «Досліджено вплив температури на реакцію.»);

– плеоназм, що вживають через недостатнє розуміння лексичного значення слів («Головна суть проблеми полягає в тому...») замість «Суть проблеми полягає в тому...»);

– невміння вказати на логічний зв'язок між висловленими думками, що впливає на якість вихідного тексту («Спостерігається збільшення концентрації речовини. Дослідження тривають.» замість «Спостерігається збільшення концентрації речовини, що підтверджує попередні гіпотези. У зв'язку з цим дослідження тривають.»).

Нарешті, не можна не сказати про *пунктуаційні помилки*, що у більшості випадків є найслабшим місцем авторів – не філологів. На цьому рівні можна виокремити два основні типи помилок – пов'язані з пропущеними розділовими знаками та вживанням розділових знаків у невластивих для них ситуаціях. Серед перших нерідко можна зустріти:

- неправильне використання коми при вставних словах і конструкціях;
- відсутність коми у складносурядних реченнях;
- помилки при відокремленні дієприслівникових зворотів;
- відсутність коми перед підрядним реченням.
- До других можна уналежити:
- невмотивоване вживання коми;
- неправильне вживання двокрапки перед переліком;
- неправильне вживання тире у вставних конструкціях;
- помилки при оформленні цитат.

Останнє має прямий зв'язок з другим ключовим, на нашу думку, чинником викладання академічного письма, тобто академічною доброчесністю. Хоча цей аспект не є специфічним для здобувачів певного фаху, вважаємо неможливим не зосередити на ньому увагу, адже «включення курсу з академічного письма як складової університетської освіти відіграє важливу роль у розвитку етичних норм в академічному середовищі» [4], а «загалом, дотримання академічних стандартів гарантує, що сучасна вища освіта підтримує найвищий рівень академічної досконалості та доброчесності» [5, с. 321].

Хоча порушення академічної доброчесності має цілу низку виявів, розглянемо той його аспект, що стосується плагіату, тобто «навмисного чи усвідомленого оприлюднення (опублікування), повністю або частково чужого твору (тексту або ідей) під іменем особи, яка не є автором цього твору, без належного оформлення посилань» [3]. Говорячи про причини плагіату у навчально-кваліфікаційних роботах, перш за все хочемо зосередити увагу на двох основних причинах цього явища:

1) здобувачі часто не мають чіткого розуміння цього поняття та, відповідно, не розуміють його неприпустимості у академічних (в тому числі) текстах;

2) відсутність чіткого розуміння понять «цитування» та «посилання», а також правил їх розрізнення та оформлення. Велика кількість проблем також виникає в процесі належного оформлення списку використаної літератури, що має відповідати чинному стандарту.

Нарешті, розглянувши лінгвістичні та етичні проблеми, з якими стикаються здобувачі вищої освіти під час написання наукових робіт, мусимо звернутись до складнощів, які виникають на більш загальному рівні текстової організації, що викликані традиційним для вітчизняної науки текстовим підходом до викладання академічного письма [6, с. 113]. За цим підходом «головна увага припадає на готовий текст як продукт, а студенти мають опрацювати і відтворити запропоновані зразки

писемних текстів» [там само]. Досвід доводить, що такий підхід викликає труднощі у здобувачів, зокрема представників нефілологічних спеціальностей, адже вони, особливо на перших курсах, мають достатньо обмежені навички роботи з науковими текстами. Як результат, їхні спроби створити власний текст, орієнтуючись на зразки, часто призводить до плагіату чи неякісного тексту.

Існує, однак, процесуальний підхід, що фокусується на процесі написання та редагуванні створеного тексту, тобто розглядає письмо не як продукт, а як процес. Відповідно до цього підходу, створення тексту включає застосування різних стратегій, зокрема визначення мети, генерування ідей, збір та систематизацію необхідного матеріалу, вибір відповідних мовних засобів, написання чорнового варіанту, його аналіз і редагування. Процес написання академічних текстів у такій традиції проходить кілька етапів: планування та формування ідей, створення чорнових варіантів, багаторазове критичне опрацювання та доопрацювання, а також остаточне редагування тексту [6, с. 113]. Слід також зазначити, «що на кожному етапі реалізуються певні навички та вміння здобувачів вищої освіти. Процес написання не лінійний, а ітеративний, коли текст переглядається і редагується багато разів» [7, с. 348]. З огляду на викладене вище, очевидними, на нашу думку, є переваги саме процесуального підходу у викладанні академічного письма, що дало б змогу навіть авторам з невеликим досвідом роботи з текстом розподілити свою задачу на етапи та поступово вдосконалювати результат, отриманий на кожному з них.

Висновки. Розглянувши чинники, що мають вплив на опанування здобувачами вищої освіти нефілологічних спеціальностей навичок академічного письма в процесі проходження відповідного навчального курсу, можна зробити висновок про провідну роль трьох складових: лінгвістичної, етичної та організаційної.

Хоча складнощі лінгвістичного рівня полягають у порушенні всіх видів норм мови, основні проблеми зазвичай виникають у зв'язку з лексичними, граматичними, стилістичними та пунктуаційними помилками. Отже, саме на вивчення цих аспектів мовної системи необхідно звертати увагу в процесі викладання академічного письма, зокрема немовникам.

Етична складова, тобто порушення академічної доброчесності, часто бере початок у недостатності знань здобувачів про поняття «плагіат» та засобів його уникнення, зокрема правила оформлення посилань та цитувань в наукових роботах.

Що ж стосується організаційного аспекту, тут найбільш перспективним видається перехід від текстового до процесуального підходу викладання, що дозволить здобувачам отримати більше досвіду написання наукових текстів і тим самим покращити їх якість.

Література:

1. Глушук С. В. Основи академічного письма» як обов'язковий компонент підготовки здобувачів вищої освіти освітнього ступеня «бакалавр». Інноваційна педагогіка. 2024. № 73. С. 53–56.
2. Конівіцька Т. Я., Кусій М. І. Академічна доброчесність в освітньо-науковому просторі: питання реалізації. Інноваційна педагогіка. 2022. Вип. 49, Т. 2. С. 144–148.
3. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145- VIII. Голос України. 2017. 27 верес. (№ 178-179). С. 10–22.
4. Mulenga Robert, Shilongo Helvi Academic integrity in higher education: Understanding and addressing plagiarism. Acta Pedagogica Asiana. Volume 3(1). 2024. P. 30–43.

5. Зуєнко М., Воскобойник В., Тимінська І. Іншомовне академічне письмо як важлива складова підготовки філологів. Сучасні дослідження з іноземної філології. 2024. № 2(26). С. 319–327.
6. Рубчак О. Б., Ленда Р. І. Особливості викладання академічного письма у вищій школі. Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія». Острог : Вид-во НаУОА, 2022. Вип. 16(84). С. 112–115.
7. Харченко І. І. Формування навичок академічного письма майбутніх фахівців нефілологічного профілю в умовах інформаційно-освітнього середовища. Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Дрогобич, 2023. № 64.Т. 2. С. 347–351.

Kiselova A. The main aspects of mastering academic writing by students of non-philological specialties

Summary. The article deals with the urgent problem of developing academic writing skills in higher education students, in particular, representatives of non-philological specialties. It is noted that Ukrainian higher education institutions have introduced courses aimed at developing academic writing skills and integrity, but students face significant difficulties in mastering the material. The main problems are the inability to structure the text, use scientific sources correctly, and adhere to stylistic norms and academic integrity.

The article classifies the main linguistic difficulties, including lexical, morphological, syntactic, stylistic, spelling and punctuation errors. Particular attention is paid to the issue of academic integrity, in particular, the phenomenon of plagiarism, which is caused by a lack of understanding of the principles of citation and reference to sources. The author emphasizes that correcting these problems requires changes in teaching approaches, in particular, a shift from the traditional textual method to an integrative approach that takes into account the insufficient level of students' preparation for working with large amounts of scientific texts.

A comprehensive approach to improving the academic writing skills of non-philologists is proposed, including the analysis of typical mistakes, explanation of the norms and rules of academic style, development of analysis and critical thinking skills. The author emphasizes the need to develop educational and professional programmes and methodological materials that take into account the specifics of non-philological specialties and promote the development of students' academic literacy.

The results obtained are of practical importance for improving academic writing training programmes and raising the level of academic culture in non-linguistic higher education institutions.

Key words: academic writing, academic integrity, non-philological specialties, linguistic errors, plagiarism, communicative competence.